

УДК 001.32:94](477)(092)

Алла Лихолат,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ – ПРОВІДНИЙ
ЗАСНОВНИК ТА ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК. ІСТОРИК НАУКИ**

*«От де, люде, наша слава,
Слава України!»
Тарас Шевченко*

*«Ставлячи за мету розвиток людства, бачимо,
що він досягається різними засобами і один з них – наука...»
Володимир Вернадський*

I

Історія української науки має специфіку, обумовлену особливостями становлення української державності. Кожна країна, розвиваючи науку, утворює відповідний науковий простір – відносно замкнуту систему функціонування науки як частини національної культури. Цей простір адекватний певним чином державному національному простору. Специфіка України зумовлена тим, що державно-територіальні межі проживання українського етносу неодноразово змінювалися, причому не з власної волі. По-друге, внаслідок цього не могла сформуватися чітка організаційна і тематична структура наукових досліджень, незважаючи на наявність певних загальних тенденцій. По-третє, наукові дослідження в українських землях розвивалися як суперечливе і плинне поєднання національно-гуманітарних студій та природничих наукових досліджень, що інколи спричиняло принципові суперечки [1, с. 25–26].

Історія створення Української Академії наук (УАН) почалася з травня 1918 р. Міністр народної освіти та мистецтва Ради міністрів Української держави М. Василенко запропонував організувати Комісію по створенню законопроекту про утворення в Києві УАН. Комісію очолив Володимир Вернадський, дійсний член Російської Академії Наук з 1912 р., професор Московського університету. Між В. Вернадським та М. Грушевським тривала дискусія щодо створення Української Академії наук. Проект Гру-

шевського «Academia» передбачав, що Національна Академія – це громадська асоціація вчених, яка мала розвивати переважно гуманітарні знання, зокрема українознавство як ядро української культури (аналогічно НТШ). Наукові дослідження та публікації друкуватися латинською та українською мовами [1, с. 26].

За проектом В. Вернадського, академія мала бути самоврядною державною установою, в якій вчені-професіонали проводили б дослідження в галузі не тільки гуманітарних, але й природничих і технічних наук, не тільки за національною ознакою, але й у широкому цивілізаційному масштабі. Отже, історія становлення української науки суттєво відрізнялася від традиційних структурованих і поступово прогресуючих у своєму розвитку наукових шкіл Заходу [1, с. 26].

Протягом липня-вересня 1918 р. Комісія, яку очолював В. Вернадський, взяла запропонований ним проект моделі УАН як академії універсального характеру, розробила законопроект заснування академії, проект статуту і штатів академії, кошторис. 14 листопада 1918 р. гетьман П. Скоропадський підписав «Закон Української держави про заснування Української академії наук у м. Києві». 27 листопада 1918 р. головою (президентом) на першому спільному зібранні академії було обрано В. Вернадського. Перебував на цій посаді у 1918–1921 рр. [2, с. 244].

II

У житті вченого історія науки мала значну роль. Він був одним з найвидатніших істориків науки ХХ ст., про себе писав наступне: «по суті, історик науки», «якби не сумніви і свідомість своїх недоліків історичних і філологічних знань, я з головою б занурився в історію науки». Курси з мінералогії та кристалографії були першими спробами, де розглядався розвиток цих наук в історичному аспекті [3, с. 8].

Ідеї Вернадського, присвячені проблемам історичного підходу до розвитку науки, наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. були оригінальними та новими. Вивчення історії науки – це аналіз шляхів розвитку науки, закономірність руху наукових знань та зв'язок з розвитком суспільства. Це окрема область наукового знання зі своїми завданнями, методами, проблемами. Історія науки, на думку вченого, є найважливішим поєднанням між природознавством і філософією та має першочергове значення для формування наукового світогляду.

Новизна та оригінальність ідей Вернадського цінні насамперед тим, що до нього серйозно не розглядалися – набагато пізні-

ше з'явилися роботи західних вчених: Поля Таннері, Джорджа Сартона, Олександра Койре тощо.

В. Вернадський відзначав особливу роль видатних обдарованих постатей в науці та історії науки, зокрема, які творили прогрес науки та суспільства в цілому. «Однак основним є народження талановитих людей та поколінь. Фактично цей факт викликає можливість вибуху наукової творчості». Значущість історії науки неодноразово підкреслювалась академіком. У своїх працях він застосовував історичний метод дослідження, вказуючи на розвиток об'єкта в часі та просторі. Енциклопедист широкого діапазону науки загалом на величезному фактичному матеріалі визначив завдання та цілі історії науки та беззаперечність її значення.

Велич класика науки годі збагнути до глибин та широт його геніальних ідей. Вернадського вважають основоположником геохімії та біогеохімії. Відома його теорія будови алюмосилікатів. Він залишив близько 400 наукових праць. Це праці з мінералогії, геохімії, біохімії, радіології, гідрогеології. «Організатор багатьох наукових напрямів: генетичної мінералогії, геохімії, біогеохімії, геохімічної еволюції, геохімії ландшафтів, радіології, гідрогеології, наукознавства, вчення про живу речовину. Основоположник теорій біосфери й ноосфери» [4, с. 485].

На честь Вернадського названі: Національна бібліотека України, Інститут загальної та неорганічної хімії імені В. І. Вернадського НАН України та мінерал хімічного складу $MnO_2 \cdot nH_2O$ названо вернадитом [5, с. 231–232].

Список використаної літератури

1. Лихолат А. О., Лихолат О. В. Розвиток освітньої і наукової галузей України у ХХ – на початку ХХІ ст. : навч. посіб. з дисциплін «Історія України» та «Історія української культури». Київ, 2011. 146 с.

2. Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 7. 728 с.

3. Вернадский В. И. Избранные труды по истории науки. Москва : Наука, 1981. 359 с.

4. Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1. 688 с.

5. Енциклопедія українознавства : Словникова частина / ред. В. Кубійович ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Львів, 1993. Т. 1. 400 с.